

SUPPLEMENTARY ORDER PAPER.

HOUSE OF REPRESENTATIVES.

Friday, the 12th Day of October, 1900.

MAORI LAND ADMINISTRATION BILL.

Mr. HONE HEKE, in Committee, to move the following new clauses:—

HE TURE hei whakatakoto tikanga hei Rahui hei whakatau i nga take hei whakahaere i nga
Whenua Maori.

NOTEMEA no te tau o te Taimana Tiupiri o te kuintanga o Kuini Wikitoria, ka tukuna atu e nga rangatira me etahi o nga tino tangata o te iwi Maori o Niu Tireni, he pitihana ki a te Kuini me te Paremete o Niu Tirini, he inoi atu mo nga toenga (e tata ana ki te rima miriona nga eka), o nga whenua Maori e mau nei ki nga Maori kia rahuitia hei nohoanga hei orange mo ratou i runga i tetahi tikanga e awhinatia ai ratou he tupato kei waiho kore whenua ratou: A notemea hei whakamaharatanga mo te pai o te whakahaere a te Kuini i te wa e tu ana ia hei kuini, a hei tohu hoki mo te nui o tona atawhai me tona ata whakarongo ki nga hiahia o tona iwi Maori i Niu Tireni, e tau ai te ora ki runga ki a ratou, na reira e tika ana kia whakatutukitia nga kupu o taua pitihana, a kia whakaritea he tikanga e pai ake ai nga whakahaere mo o ratou whenua i runga i nga ritenga e whai ake nei:

NA REIRA KA MEINGATIA HEI TURE e te Runanga Nui o Niu Tireni e noho huihui ana i roto i te Paremete, i runga ano i tona mana, ara:—

1. Te Ingoa Poto o tenei Ture ko "Te Ture Rahui Whakahaere i nga Whenua Maori, 1900."
2. Ko tenei Ture kua wahia kia ona wahanga, ara:—

WAHANGA I.—WHAKATAU TAKE (*Judicial*).

WAHI I.

3. Whakamaoritanga onga kupu.
4. Ko nga kupu katoa i roto i tenei Ture e pa ana ki nga Maori whai whenua ka kiiia e pa ana ki nga Maori whai whenua i roto i te Takiwa Whenua Maori e ekengia ana e aua kupu.
5. Me pa te mana o tenei ture ki nga Whenua Maori katoa o Aotearoa haunga ia nga whenua e ata kapea e tenei ture.

WAHI II.

NGA POARI.

6. I runga i nga ritenga o tenei Ture kia ono nga takiwa Whenua Maori i roto i te motu o Aotearoa, Niu Tireni, a ko nga rohe me nga ingoa o aua Takiwa kei te Kupu Apiti tuatahi o tenei Pire.

7. Mo ia takiwa Whenua Maori me whakatu he Poari Whakawa mo reira, a me tapa he ingoa mona ko te "Poari Whakawa Takiwa Maori o" a ko nga mema mo taua Poari kia tokotoru, ara:—

- (1.) Hei Tumuaki tetahi, ma te kawana e whakatu ko tetahi pakeha, a ka huaina he ingoa mona i raro nei ko te "Tumuaki."
- (2.) Kia tokorua nga tangata Maori e pootitia e nga Maori o te Takiwa kia tu hei mema, a ko nga tangata e pootitia hei nga tangata anake o taua takiwa e whai paanga Whenua Maori ana i roto i taua takiwa, a ko te Maori i tu hei mema i runga i te pootitanga kia kotahi ano te Poari e uru ai ia hei mema.

8. Me tu ia Poari hei ropu kaporeihana a me mau tonu te riiwhi haere o ona mema, a me whakawhiwhi ratou ki tetahi hiiri; a me pa enei tikanga e whai ake nei ki te Poari me ona mema.—

- (1.) Kia toru tau te roa o te tino wa hei tuunga mo nga mema o te Poari, engari ina mutu te mematanga o tetahi tangata ka taea noa atu ia te whakatu ano, te pooti ano ranei kia tu ano, hei mema.

- (2.) Ka ahei noa atu tetahi mema ki te whakamutu i tona mematanga i runga i tana whakaatu-a-tuhituhi. Mehemea ko te Tumuaki te mea a whakamutu ana i a ia, me tuku atu tana reta whakaatu i tona mutunga ki te Kawana, a mehemea he mema te mea e whakamutu ana i ia me tuku atu tana reta whakaatu i tona mutunga ki te Tumuaki.
- (3.) Ka ahei noa atu te Kawana ki te whakamutu i tetahi mema, mehemea ki te whakaaro te Kawana kua puta he take e kore ai taua tangata e tika kia tu tonu hei mema, a i te mea ranei kua mau tetahi hara ona e kore ai ia e tika kia waiho tonu hei mema.
- (4.) Ka watea te nohoanga o tetahi mema ki te whakamutu taua tangata i tona mematanga, ki te nukuhia ranei ia i tona nohoanga, ki te mate ranei ia, ki te pekerapu ranei ia, ki te whakataua ranei tetahi hara ki a ia e whiua ai ia ki te whare herehere mo nga marama tekau ma rua nuku atu ranei, ki te ngaro ranei ia i tona nohoanga i nga tino huihuinga honohono e toru o te Poari, ara, mehemea e hara i te Poari ia i whakaae kia ngaro atu; a ko ia nohoanga e watea pera ana ka kiiia tera he wateatanga motuhake.
- (5.) Ko ia nohoanga e watea ana i runga i te paunga o nga tau kua whakaritea nei mo nga tino tuunga ka kiiia he tino wateatanga tera.
- (6.) Ko ia nohoanga e watea ana, ahakoa he wateatanga motuhake he tino wateatanga ranei, me whakakapi e te mana nana i whakatu te hunga ranei nana i pooti te mema kua whakamutu ra i a ia, a kaore i nuku atu i te tekau ma rua marama te roa o te wa e toe ana o tona tuunga, ka ahei, te Kawana ki te whakatu i tetahi atu Maori hei whakakapi i taua nohoanga.
- (7.) Ko ia wateatanga motuhake me whakakapi i roto i nga ra e rua tekau ma waru i muri iho i taua wateatanga, a ko te mema hou e whakaturia ana hei whakakapi i taua nohoanga me tu mo te wa anake e toe ana o nga tau i whakaritea mo te mema kua whakamutu ra i a ia.
- (8.) Ki timata tonu atu nga mahi a te mema e whakaturia ana i te ra tonu i whakaturia ai ia.
- (9.) Ko nga pootitanga hei whakakapi i nga tino wateatanga nohoanga me tu i te rua tekau ma waru o nga ra i mua mai i te ra e watea ai aua nohoanga i runga i te paunga o nga tau e toru, a ko te mema i tu i runga i te pootitanga me timata ana mahi mema i te ra i pau ai taua toru tau.
- (10.) Ko ia pootitanga me whakahaere i runga ano i nga tikanga e mana ana mo te pootitanga o tetahi mema mo te Whare o Raro o te Paremete mo tetahi o nga takiwa pooti Maori.
- (11.) I runga ano i nga tikanga o tenei Ture me nga huarahi whakahaere i raro i tenei Ture, ko nga pootitanga mema me tu i ia wa, a me tu ki ia kainga i runga ano i nga tikanga tera e whakahaua e te Kawana mo te pootitanga tuatahi, a ko nga pootitanga o muri mai me riro ma te Kaunihera e whakahaere.
9. Mo runga i nga huihuinga katoa o te Poari me pa nga tikanga e whai ake nei, ara :—
- (1.) E ai korama ai kia noho te Tumuaki raua ko tetahi o nga mema Maori.
- (2.) Ko te Tumuaki hei Tiamana, a me whaipooti whiriwhiri ia, me te pooti whakatau.
- (3.) I raro i nga tikanga o tenei Pire me nga huarahi whakahaere i raro i tenei Pire ma te Poari ano e whakariterite ana mahi.
10. Me utu ki ia tangata e whakaturia ana i raro i te mana o tenei Pire nga moni e whakaritea ana i ia wa i ia wa e te Paremete, a, me utu ano hoki e nga moni e whakaritea ana mo aua tu mea nga utu haereerenga kia rite ano ki ta te Kawana i whakatau ai i ia wa, i ia wa.
11. Ko nga rehita me nga mapi me nga pukapuka e pa ana ki te mahi a te Poari me tuku ki te Tari Rehita, a ko nga mahi o te tari ko nga mahi whakahaere ranei me mahi ki te kainga ki nga kainga ranei e whakaritea ana i ia wa i ia wa e te Kawana.
12. Me mahi e te Poari he pukapuka rehita, me tuhituhi hoki ki roto ki aua pukapuka ra nga kupu whakaatu o nga tono katoa e tukuna ana ki te Poari me nga ota me nga whakahaerenga i mahia i runga i aua mea.
13. Ka whakamutua te Kooti Whenua Maori me ana mahi katoa, a ko tona turanga ka riro i nga Poari i raro i tenei Pire, a ko nga whakahuatanga ki te Kooti Whenua Maori i roto i tetahi Ture e whai mana ana me etahi whakawhiwhinga mana me ki he whakahuatanga a he whakawhiwhinga ki te Poari o te takiwa i aranga ai te take. Otira ka whakatuturutia ano nga Tari Rehita me nga Rehita me nga Karaka me nga kai wakamaori o auatari.

WAHI III.

NGA MANA O NGA POARI.

14. Ko nga mana o te Poari mo runga i nga Whenua Maori katoa i roto i tona takiwa, ko nga mana kua hoatu nei ki te Kooti Whenua Maori e "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894," e Wahii III. me Wahii IV. o taua Ture : engari me apiti atu enei ki te Tekiona 14 o taua Ture, ara :—
- (1.) Ka ahei te Poari ki te tiro-tiro a ki te whiriwhiri i nga tono wehewehe a ki te whakatau mehemea ranei e tika ana i runga i te tokomaha o nga tangata e pa ana ki taua whenua, i te ahua o nga mahi kua mahia ki runga ki taua whenua a i runga i era atu take e whakaaro ana te Poari he tika, kia wehewehea taua whenua kaore ranei.
- (2.) Ka ahei te Poari ki te uiui a ki te whakamana i nga whakatau e heare ana i runga i te tikanga apitireihana, a i era atu whakaritenga e ahei ana i raro i nga tikanga o tenei Pire kia tukua ki nga tangata e whai paanga ana ki tetahi whenua.

(3.) Ka ahei te Poari ki te whakatau a ki te whakaoti i nga piira e ahu ake ana i nga Komiti Papatupu a i nga Komihana, i runga i nga huarahi e whakamaramatia i raro ake nei.

15. Ka ahei te Poari, mo katoa mo etahi anake ranei o nga take i tukua ai he mana whakahaere ki a ia e tenei Ture, ki te tuku atu i tetahi Kereeme, take ranei, e kawea atu ana ki te aroaro o te Poari ki.

(1.) Ki te Komiti Poraka, ki te Komiti Papatupu, ki tetahi Komihana ranei mana e uiui a e repoata hoki ki te Poari.

(2.) Kia whakahaerea ranei e nga tangata i waenganui ia ratou e take e tautohetia ana i runga i nga tikanga apitireihana.

16. Ma te Kawana e whakatu etahi Kaiwhakawa Tuturu hei Komihana i raro i nga tikanga o tenei Pire, a ko o ratou mana ko nga mana katoa e whakatau ana ki te Poari e te rarangi 14 o tenei Pire haunga ia te mana uiui i nga take whenua papatupu. Ko nga tangata i rokohanga e te paahitanga o tenei Pire e tu ana hei Komihana mo te Kooti Whenua Maori me ki he Komihana ratou i raro i nga tikanga o tenei Pire.

NGA KOMITI PAPANUPU.

17. Ko nga tangata e ki ana no ratou tetahi poraka whenua papatupu i roto i tetahi takiwa me ahei, i runga i nga huarahi kua whakatakotoria, ki te pooti i tetahi Komiti, ka huaina te ingoa ko "Te Komiti Papatupu o Poraka"; a mo runga taua Komiti me pa enei tikanga e whai ake nei, ara:—

(1.) Ko nga tangata mo taua Komiti me kaua o hoki iho i te toru a e neke ake i te 15, kei runga ano kei te maha o nga tangata e ki ana no ratou taua whenua he whakahaereerenga.

(2.) Ahakoa pewhea e kore rawa e ahei kia tu he mema o te Poari o te Kaunihera ranei hei mema mo te Komiti.

(3.) Te roa o te wa e tu ai ia mema hei mema mo te Komiti e toru tau, engari ka ahei ano nga mema e mutu ana te tu kia pootitia houtia ano.

18. Ko nga mahi ma taua Komiti:—

(1.) He Karanga i tetahi hui o nga tangata e ki ana he take tona o ratou ranei ki te whenua papatupu mo reira nei taua Komiti.

(2.) A te wa e hui ai, he whakatakoto i nga take hei korerotanga, hei mahinga, a hei whakatinga ma taua hui ara.

(a.) Ko te korero, ko te arataki, ko te whakaoti i te Rohe-Potae o taua whenua papatupu, i nga Rohe Hapu wahanga Hapu ranei, i nga rohe whanau, rohe tangata takitahi ranei i rote i taua whenua papatupu.

(b.) Ko te uiui i nga take me nga paanga ki taua whenua, me te whakahaere i nga rarangi ingoa o nga tangata nona te poraka, me te whakariterite i te rarahi o nga paanga, me era atu mea kua whakatakotoria.

19. Hei tukunga iho mo taua uiuinga me te mea kia marama ai nga whakahaere a te Komiti, me tuku mai ki te Poari a ma te Poari ki te Komiti Papatupu te mapi o taua whenua papatupu mehemea kua ruritia, te mapi whakaaahua ranei mehemea he pera.

20. Ka ahei te Komiti ki te whakamana i tetahi kairuuri kia haere ki runga i tetahi whenua ki te whakahaere i nga waahi o nga rohe e tautohetia ana, ki te whakatuturu i te taunga o nga ingoa Maori, me era atu mea e whakaaahua e te Komiti hei maramatanga mo te Komiti.

21. Me tuku atu e Te Komiti tana ripoata ki te Poari mo runga mo nga take katoa i whaimana ai ia ki te uiui, me te ata tohu i nga waahi i oti i runga i nga whakaaetanga, me a ratou whiriwhiri mo nga waahi i tautohetia, me te ripoata tika o nga korero i puaki ki tona aroaro, me te mapi, me era atu pukapuka hei tino maramatanga mo te Poari.

22. Me whakapumau e te Poari nga wahi o te ripoata e kitea ana e ia he tika kia peratia, a me uiui a me whakatau nga wahi e tautohetia ana, a mo runga mo enei mea me pa enei tikanga, ara:—

(1.) Ko nga korero katoa i tuhia ki te pukapuka a Te Komiti Papatupu hei korero arahi i te Poari.

(2.) E kore e ahei kia whakaarahia he take whenua hou i te aroaro o te Poari, mehemea kahore aua take i whakaarahia i te aroaro o Te Komiti Papatupu, engari nga korero hei tautoko i nga take i whakaaria i te aroaro o nga Komiti Papatupu.

(3.) Ka ahei te Poari ki te whakahoki atu ano i etahi take ki te Komiti Papatupu hei uiuinga a hei whiriwhiringa mai ano ma taua komiti ka tuku mai ai i tana ripoata ki te Poari.

(4.) Mo runga mo nga ota a te Poari i hangaia i runga i te ripoata a te Komiti Papatupu mo nga take kaore i tautohetia e kore e ahei kia takoto he piira ki te Kaunihera.

23. Kia tino tau ra ano nga take o te whenua me nga rohe wehewehe i roto mehemea ka pera ka ahei ai kia tino ruritia taua whenua kia hanga ai he mapi tuturu i runga i nga tikanga o Wahi VI. (Tekiona 62 ki 68) o "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894," me "Te Ture Whakatika-tika, 1899."

24. Hei te otinga o nga take katoa me te putanga o te ota o nga ota ranei a te Poari mo taua whenua ka mutu ai te tu me te mana o Te Komiti Papatupu.

25. Me timata te whakahaere o nga huarahi e whakaturia ai he Komiti Papatupu, i roto i NGA MARAMA TEKAU MA RUA i muri iho i te mananga o tenei ture.

25A. Me ata whakahaere nga takiwa me nga waahi e tu ai nga huihuinga o te Poari o ia takiwa o ia takiwa kia tu ki waenganui o nga kainga Maori e noho ana te nuinga o nga tangata e whaitake ana ki nga tono hei uiuinga, a e rato ai te haere te takiwa huri noa.

25B. Mehemea he paanga to tetahi o nga mema Maori ki te whenua ki nga take ranei e whakahaerea ana i te aroaro o te Poari a ka whakahengia e tetahi o nga keehi ka ahei te Tumuaki ki te tono ki te Tumuaki o te Kaunihera kia karangatia atu tetahi etahi ranei o nga mema Maori o etahi atu Poari hei whakakapi i te tuunga o te mema o nga mema ranei i whakahengia.

WAHI IV.

TE KAUNIHERA PIIRA.—MO Nga PIIRA.

26. Me tu tetahi Kaunihera me hua te ingoa ko te Kaunihera Piira, kia tokotoru nga mema, kia rua nga Pakeha kia kotahi te Maori ma te Kawana i roto i tana Kaunihera e whakatu. Otira ka ahei te Kawana ki te whakatu i tetahi i etahi Maori ranei mo nga tunga e kiia nei mo nga Pakeha.

27. Mo runga mo nga huihuinga o te Kaunihera me pa enei tikanga, ara :—

- (1.) Ko tetahi o nga mema Pakeha, ma te Kawana e tohu, hei Tumuaki, a me whai pooti whiriwhiri ia me te pooti whakatau.
- (2.) Kia tokorua nga mema e hui mai ka whai koramu ai, a ko te mema Maori tetahi o taua tokorua.

28. Ko te mahi ma taua Kaunihera he whakatau i nga piira ake ki aia a nga Poari i raro i nga tikanga kua whakatakotoria ara i runga i te aronga o nga ritenga whakahaere a te Kooti Piira Whenua Maori e whakamaramatia nei e Wahi X. o “Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894,” me nga huarahi whakahaere i raro i taua ture, haunga ia nga wahi e whakarereketia ana e nga rarangi i raro iho nei.

29. Ka ahei tetahi tangata e whakahe ana ki tetahi whakatau a te Komihana ki te piira ki te Poari o te takiwa.

30. Mo nga piira i ahua ake i te Komihana ka whaimana te Poari ki te whakatau a ki te tino whakaoti a kaore he piira e takoto atu i tana whakatau ki te Kaunihera. Otira i te mea kaore ano taua piira i uiuia e te Poari ka ahei te Poari ki te whakahau kia nekehia taua piira ki te aroaro o te Kaunihera ma reira e uiui mehemea e rite ana enei tikanga, ara :—

- (1.) Ka tirohia e te Poari he take tika tera hei tukunga atu ki te Kaunihera.
- (2.) Mehemea ki whakaae nga taha katoa e pangia ana e taua piira.
- (3.) Mehemea tau piira e pa ana ki tetahi :—

(a.) Tono wehewehe.

(b.) Tono whakamana wira, whakamana kaiwhakahaere taonga ranei.

31. Ka takoto atu he piira i te Poari ki te Kaunihera mo nga whakatau epa ana ki nga keehi i whakahaerea ki te aroaro o te Poari, mehemea i matuatia ki reira te whakawa o taua keehi, a mehemea i ara ake i runga i tetahi :—

- (1.) Whakawa whenua papatupu.
- (2.) Wehewehe whenua me te whakariterite i nga paanga.
- (3.) Whakamana wira, me te whakamana kaiwhakahaere taonga.

32. A mo runga mo nga piira katoa me pa enei tikanga.

- (1.) Ko nga whakatau a nga Komihana, ko nga whakatau a nga Poari e watea ana i raro i nga tikanga o tenei Pire kia takoto atu he piira ki te Kaunihera, me panui ki te kahiti i roto i te marama kotahi i muri iho i te ra o te whakatau.
- (2.) Ko nga tono piira me tuhi a pukapuka ki te Kairehita a me tae atu i roto i nga marama e toru i muri iho i te whakatau, a ko nga take me nga whakamarama o te piira me tae atu ki te Kairehita i roto i nga marama e wha i muri iho i te whakatu.
- (3.) Ko te moni puna mo te piira ma te Poari e whakatau kua e neke iho i te (£3) kua e neke ake i te (£15) a me utu i mua atu i te whakahaerenga o taua piira.

33. Ko te tumuaki o te Kaunihera Piira hei upoko whakahaere i nga mahi me nga whakariterite o nga Tari Rehita penei i te Tumuaki o te Kooti Whenua Maori e whakahaere nei i naianei, a hei whakariterite i nga takiwa hei tunga mo nga huihuinga o te Kaunihera piira.

WAHI V.—APITIREIHANA.

34. Ka ahei kia whakahaerea te tikanga Apitireihana mo enei take ara :—

- (1.) Mehemea ka tuhia tetahi pukapuka whakaae kia tukua tetahi raruraru ki te apitireihana a ko taua pukapuka ma nga tangata i waenganui ia raua ia ratou ranei taua raruraru ma a ratou kaiwhakahaere ranei e whakamana ai mo taua tikanga e haina taua pukapuka whakaae.
- (2.) Mo nga take tautohetohe kua takoto ki te aroaro o te Komihana o nga Poari ranei ka ahei kia tukua ki te apitireihana i runga i te whakaaetanga a nga taha katoa i te aroaro o te Komihana o te Poari ranei.
- (3.) Ka ahei te Komihana te Poari ranei ki te whakahau kia tukua tetahi take kua takoto ki tona aroaro a e kitea ana e ia he tika, kia tukua ki te apitireihana.

35. Ko nga tikanga o te apitireihana me nga whakatuunga i nga Apitireita me nga whakaritenga i o ratou mana me whai i runga i te aronga o nga tikanga o “Te Ture Apitireihana, 1890.”

36. Ka ahei nga tangata ake no ratou tetahi whenua kua whakataua nga take ki te wehewehe, a ki te whakatau i nga rohe, me te whakariterite i nga paanga o ia tangata o ia tangata, i runga i te tikanga whakariterite i waenganui ia ratou, a ko a ratou whakaotinga me tuhituhi ki te pukapuka a me haina, ma te Komihana ma te Poari ranei o te takiwa e whakamana a e whakaputa he ota i runga i ana whakaotinga, ano he whakatau ake na te Komihana na te Poari ranei.

37. Ma te Kawana i roto i tana Kaunihera e hanga he ruuri whakahaere i raro i nga tikanga o tenei Pire.

WAHANGA II.

HUARAHĪ WHAKAHAERE WHENUA MAORI.

WAHI I.—NGA KOMITI PORAKA.

38. I runga i te whakaaetanga a te nuinga o nga tangata no ratou tetahi poraka whenua, a i runga i te whakaaetanga, a te nuinga o nga tangata no ratou etahi poraka o tuhonohono ana te takoto, ina marama ki te Poari tera he painga e puta ki nga tangata no ratou, ina whakahaerea taua poraka, aua poraka ranei i raro i tenei wahi o tenei ture, ka ahei te poari ki te whakaputa ota hei whakatu i nga tangata no ratou taua poraka, aua poraka ranei, hei "tinana-huihui" i raro i te tikanga riiwhi tuturu a me whai hiiri hoki ratou, me karanga te ingoa "Ko nga tangata no ratou [hei konei ka whakahua i te ingoa o te whenua nga whenua ranei kua meatia nei he 'tinana-huihui' mo nga tangata no ratou]" a i runga i te peratanga ka kiiia kua whakawhiwhia taua "tinana-huihui" ki taua whenua.

39. Ina oti ratou te mea hei "tinana-huihui" ka ahei nga tangata no ratou whenua, aua whenua ranei i raro i nga ritenga kua whakatakotia, ki te whakaingoa i tetahi Komiti hei whakahaere mo taua whenua, kua e iti iho i te tokotoru, kuaa hoki e maha ake i te tokoia nga tangata mo te Komiti, ahakoa no roto i nga tangata whaitake ki te whenua, kaore ranei.

40. Ko nga Komiti penei katoa e whakaturia ana i raro i tenei wahi o tenei ture me ki he Komiti Poraka.

41. Ko nga whakatunga Komiti katoa me nga whakatunga riiwhi mo tetahi mema Komiti, ma te ota anake a Te Poari e whakatu.

42. Me whaimana tonu te Komiti ki te whakahaere i ana mahi mehemea kahore i te iti iho i te tokotoru nga mema e tu ana.

43. A te wa e whakaturia ai he Komiti me tetahi Poraka mo etahi Poraka ranei i raro i tenei wahi o tenei ture, me tu ko te Komihana o nga whenua Karauna tetahi o nga mema mo Te Komiti, a ko etahi o nga mema mo Te Komiti ma nga tangata no ratou te whenua e pooti. A kahore he utu mo Te Komihana o nga whenua Karauna.

44. I runga i te tuunga o tetahi Komiti Poraka mo tetahi whenua, me whiwhi taua Komiti ki enei mana e whai ake nei, ara :—

- (1.) Me ahei te Komiti Poraka ki te ata wehe i te whenua hei mahinga, hei kainga noho mo nga Maori no ratou te whenua i runga i nga ritenga e maharatia ana e Te Komiti Poraka he tika.
- (2.) Me ahei te Komiti Poraka ki te ata wehe i etahi wahi o te whenua hei whakarite i nga hiahia nunui a nga tangata no ratou te whenua, nga hiahia i waho o enei kua tohungia i runga ake nei.
- (3.) Ina tae ki te wa e tukutukuna ai te whenua e Te Komiti Poraka, me ahei Te Komiti ki te matua whakariterite i nga tono whenua a nga Maori no ratou te whenua i te tuatahi, a i muri iho, ko nga tono whenua a era atu Maori ehara nei ia ratou te whenua, kia rite rawa enei, katahi ka whakarite i nga tono a nga tangata ra waho. Engari kahore tenei ritenga e pa ki nga whenua e meatia e Te Komiti Poraka kia tukua i runga i te huarahi makeke, tena ranei.
- (4.) Me ahei Te Komiti Poraka ki te uiui i nga hiahia o nga tangata whai paanga mo runga i nga wehewehenga, me na whakariteritenga paanga [determination of relative interests] a ki te tuku ripoata atu ki Te Poari kia whakapumautia. A me ahei te Poari ki te whakaputa whakataunga i runga i taua ripoata, ano nana ake te take i uiui.
- (5.) Me ahei Te Komiti Poraka ki te nama moni i runga i te mokete, a ki te tuku atu i te whenua hei punga mo aua moni i raro i nga tikanga o te Wahī II. o tenei wahanga o tenei Ture.

45. Ko nga huarahi whakahaere katoa e hanga hei tohutohu i nga whakahaere e mahia i raro i tenei wahi o tenei ture, me haere i runga i nga aronga i runga i nga huarahi whakahaere kua whakatakotia i raro i te Wahī II. o Wahanga II. o "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894."

WAHI II.

(1.) NGA MOKETE.

46. Kia taea ai he tikanga e riro mai ai he moni hei hanga rori, hei whakahaere tikanga ranei mo te whakapuare i te poraka ki te rihi, mo te whakanohonoho ranei me te mahi, me te whakapai, me te mahi whakatupu karehe ki runga ki taua whenua ra, a hei whakaea i nga riana utu ruuri me era atu taimahatanga, ka ahei Te Komiti Poraka i runga i te whakaae a te hunga whai paanga ki te tono moni i tetahi Tari Tuku nama a te Kawanatanga i runga i te tikanga mokete ki runga ki nga whenua o Te Komiti Poraka, ki runga ki nga utu reti e puta mai ana inaia nei a muri ake nei ranei, me nga hua mai hoki o aua whenua.

47. Ko taua tono moni me tuku atu ki Te Komihana o nga whenua Karauna mo te takiwa mana e uiui a e tuku atu tana ripoata i te taha o taua tono ki ta Tumuaki o te Tari Tuku nama ki nga tangata noho whenua ki tetahi atu tari tuku nama ranei a te Kawanatanga.

48. Ko te ahua o te whakariteritenga o te nui o te moni e taea te tuku i runga i te mokete ki Te Komiti Poraka me te whakaaeanga o te mokete me te itarete me whai i runga i nga tikanga o "Te Ture Tuku Nama ki nga Tangata Noho Whenua, 1894," me ona whakatikatika.

49. Otira kua nga ritenga o enei tekiona i runga ake nei e arai i te hiahia o Te Komiti Poraka ki te nama moni i runga i etahi atu huarahi a ki te punga ki runga ki ana taonga me ana kararehe mehemea ko ia ano kei te whakatuputupu kararehe i runga i te whenua, otira, kia kua e taea te punga enei tu moni mokete ki runga ki te whenua o te komiti.

50. Me whakatikatika "Te Ture Tuku Nama ki Nga Tangata Noho Whenua, 1894," kia ahei ai te Tumuaki o te Tari raro i taua ture ki te tuku moni ki runga i enei tu whenua ara:—

- (1.) Nga whenua Maori kua tu nei he Komiti Poraka i raro i nga tikanga o tenei ture.
- (2.) Nga whenua e retia ana e tetahi e etahi tangata ranei i Te Komiti Poraka i raro i nga ritenga e whakamaramatia i raro ake nei.

(2.) NGA RIHI.

51. Ka ahei nga whenua o te Komiti te rihi i runga i te tikanga tena, makete te rotarota ranei, mo tetahi wa kia kua e neke atu i te wha tekau ma rua nga tau, kei ta te Komiti e whakaaro ai e pai ana hei tikanga a i runga ano i nga tohutohu a te Komihana o nga whenua Karauna.

52. Ko te aronga o nga tikanga e taea ai te whakapuare nga whenua ki te rihi ki te whakanohonoho ranei me whai i runga i enei tikanga, ara:—

- (1.) Me matua whakarite nga hiahia o te hunga whai paanga i roto i tetahi huihuinga kia wehea he whenua hei mahinga kai, a hei kainga noho, me era atu hiahia nunui o nga tangata whai paanga.
- (2.) Katahi ka tahuri ai te Komiti mo runga mo nga wahi e watea ana o te whenua ki te roherohe a ki te tekihana i te whenua kia whakahaerea i runga i te tikanga rihi a i te whakanohonoho tangata. A mo runga mo enei tikanga mo te ruuri, mo te tapatapahi, mo te whakatekihana, mo te wariu i te whenua me nga whakapainga, mo te whakatau i nga karaihe whenua mo te whakariterite i te ahua utu me te moni reti mo te whakariterite i te ahua o te take o te rihi [tenure] me te maha o nga tau (i roto ia i te araitanga a tenei Ture kia kua e neke atu i te 42 tau) me uru mai te Komihana o nga whenua Karauna hei whakahaere a hei whakatutuki i raro i te mana o Te Komiti, ko te tikanga hoki kia riro ai mana ma te tangata kua tino mahi i tenei mahi e tohutohu Te Komiti a e mahi i runga i te ingoa o Te Komiti.
- (3.) Ka ahei te Komiti me te Komihana o nga whenua Karauna i runga i te tono a nga tangata takitahi o te hunga whai paanga i runga ranei i te tono a era atu Maori ki te wehe i etahi o nga tekihana o taua whenua kia puare ki nga tono a pukapuka anake a aua tangata Maori, ko nga tono a te hunga whai paanga e whakaaro i te tuatahi.
- (4.) Ka whaimana Te Komiti i runga i te whakaaetanga o te nuinga o nga tangata whai paanga ki te whenua a Te Komihana hoki o nga whenua Karauna ki te whakauru i tetahi kupu whakaaetanga me to taha ki Te Komiti mo te utunga katoatanga o nga whakapainga a te mutunga o te rihi; a ka ahei Te Komiti ki te wehe mai i ia tau i ia tau i te wahi o te utu rite e whakaaro ai ia e tika ana me whakahaere e ia i runga i te tikanga whakaea moni kia puta ai he moni hei whakaea i aua whakapainga ra. Ko aua moni whakaea ma Te Komihana o nga whenua Karauna o te takiwa e pupuri e whakahaere.
- (5.) Ka ahei ano hoki Te Komiti ki te hoatu ki roto i te rihi i tetahi kupu mo nga whakapainga ara kia tukua atu etahi tau ki te kai tango rihi i muri iho i nga tau o te rihi hei tikanga mo nga whakapainga mehemea kaore he whakaritenga kia utua aua whakapainga.

53. Mehemea ka hiahia te kai tango reti o tetahi whenua i raro i Te Komiti ki te nama i etahi moni i nga Tari Tuku Nama a te Kawanatanga me pa enei tikanga:—

- (1.) Me tono apukapuka ki Te Komiti a ma Te Komiti e tuku atu tana ripoata ki Te Komihana o nga whenua Karauna.
- (2.) Ma Te Komihana e tuku atu taua tono me taua ripoata ki Te Tari Tuku Nama.
- (3.) Ko nga tikanga katoa o "Te Ture Tuku Nama, 1894," e pa ana ki nga mokete mo nga whenua rihi me pa ki nga mokete mo nga whenua rihi i raro i te mana o tenei wahi o tenei ture.

WAHANGA III.

MO NGA TUKU.

54. I muri tonu iho i te mananga o tenei Ture e kore e ahei kia tukua tetahi whenua Maori ahakoa ki te Karauna ki tetahi atu tangata ranei, hei runga anake i nga huarahi e whakaaturia ana e tenei Ture.

55. Ina tupono tera tetahi tuku kei te whakahaerea i te wa e mana ai tenei Ture tetahi tuku o nga whenua Maori e tau ana te mana o tenei Ture me pa enei tikanga e whai ake nei ara:—

- (1.) Mehemea he tuku tika i tetahi whenua Maori ki tetahi tangata noa, a ko taua tuku i timataria *bona fide*—*tia* i muri mai i te paahitanga o "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894," a e haere *bona fide* ana i naianei, a kua oti *bona fide* tetahi wahi, hei reira ka pa enei tikanga e whai ake nei, ara:

(a.) I nga ra katoa o roto i nga marama e rua i muri tonu iho i te mananga o tenei Ture, ka ahei nga taha katoa e pa ana ki taua tuku ki te tuku panui atu ki te Poari, he mea tuhi ki te pukapuka, hei whakaatu i te aronga a taua tuku, i te whenua e pangia ana, i nga wahi o taua tuku kua oti, me te hiahia ki te whakatutuki rawa i taua tikanga.

(b.) Ko nga tuku katoa kua tukua atu he panui pera me tera kua tohungia ake nei, ka ahei kia whakaotia i roto i nga marama tekau ma rua i muri tonu iho i te mananga o tenei ture, ahakoa te takototanga ketanga o nga kupu i runga ake nei.

(c.) A te paunga o te wa kua oti te whakarite i runga ake nei hei whakatutukitanga mo tetahi tuku me ahei te Poari ki te rapu ki te whakatau hoki i runga i te wehewehenga o te whenua i runga ranei i tetahi atu huarahi i nga paanga o nga hunga katoa e uru ana ki taua tuku.

(d.) E kore e tika kia kiia a whakamana ana nga kupu o tenei tekiona i te whakaturututanga o tetahi tuku kaore nei e taea te whakatutuki tika i runga i te ture me i kua tenei Ture i paahitia.

- (2.) Mo nga tuku ki te Karauna e tarewa ana ko te tiwhikete a Te Minita mo nga whenua hei maramatanga mo te Poari tera kei te tarewa taua tuku, a ma te Poari e whiriwhiri a e whakatau me whakaoti taua tuku kaore ranei.

56. Mehemea tera tetahi whenua no tetahi tangata kotahi kua motuhake ki a ia i mua atu i te mananga o tenei Ture i muri iho ranei e ahei ana ia ki te tona ki te Kawana kia kapea mai taua whenua ki waho i te mana o tenei Ture, a ma te Kawana i roto i tana Kaunihera e whakatau i runga i te ripoata a te Poari o tetakiwa kei reira nei taua whenua.

57. Ko nga whenua pera me nga whenua e Korerotia nei e tekiona 56, mehemea kua puta he Karauna Karaati a kua rehitatia i raro i "Te Ture Rehita Tiiti, 1868," kua tau ranei ki raro i "Te Ture Whakawhiti Whenua, 1885," e ahei ana kia kiia he whenua tika hei tukunga nama mai ma Te Tari Tuku Nama ki nga Tangata Noho Whenua.

58. E kore e pa tenei ture ki:—

(1.) Nga whenua i ata hokona e te Maori i te Karauna i tetahi Pakeha ranei.

(2.) Nga whenua e taka ana ki raro e whakahaerea ana ranei i raro o tetahi o nga Ture e whai ake nei ara:—

"Te Ture mo nga Rahui Maori o Te Tai Hauauru, 1892."

"Te Ture Taone Maori, 1895."

"Te Ture Rahui Maori o te Takiwa o Te Urewera, 1896."

(3.) Nga whenua Maori katoa o te Waipounamu. Engari ka pa tenei ture ki nga whenua i raro i "Te Ture mo nga Takiwa Nawa, 1881."

59. Ko nga tukunga whenua e mahia ana i raro i tenei Ture ka ekengia e te tuite pane kuini pera ano me era atu tukunga whenua e hara nei i te whenua Maori, engari e kore e ekengia e te tuite pane kuini whenua Maori.

WAHANGA IV.

MO NGA TAKE TAKITAHU.

60. Mo runga mo nga keehi e whai Kereeme ai nga tamariki whangai mo nga taonga a o ratou matua whangai, me whakatau e te Poari i runga i te titiro ki nga hiahia o te tupapaku me te titiro ano hoki ki nga uri me nga whanaunga ake o te tupapaku ara ma runga i te tiro-tiro a te Poari i nga huarahi whakaaroaro ki nga aronga me nga ahuatanga katoa i raro i te [equity and good conscience].

61. Ko nga whenua Maori katoa, mehemea kahore he hua e puta ana ki nga Maori whai-paanga ki aua whenua, ka kiia, kahore e pangia e nga ritenga o "Te Ture Taake i nga Taonga a nga Tupapaku, 1881," haunga ia nga whenua e puta mai ana he hua ki nga Maori whai-paanga ki aua whenua, kahore era whenua e watea ki waho i nga ritenga o taua ture.

62. Ko te tekiona 7 me nga wahanga tekiona 1, 2, 3, 4, o taua tekiona o "Te Ture Taake Whenua Taake Moni Putatau, 1895," kua whakatikatikaia, a ko te taake e tohungia nei e taua rarangi kahore e tika kia utua ki te moni reiti hei utunga ki nga Maori no ratou te whenua, mehemea taua whenua no mua atu i te mananga a taua ture i rihihia ai.

63. Kahore te Maori marena ki te Pakeha e tika te hanga i tetahi wira ki taua tane wahine Pakeha ranei engari me haere tonu nga whenua taonga hoki a aua Maori ki te taha ki a raua tamariki mokopuna hoki. Mehemea kahore a raua tamariki me haere ki te whanaunga tata o taua Maori. Haunga ia nga hua e puta mai ana i aua whenua me aua taonga, me haere ki te taane, wahine Pakeha nga hua o aua whenua taonga hoki i te wa e ora ana, a taea noatia te wa e marena atu ai taua taane, wahine Pakeha (pouaru) i tetahi atu wahine tane ranei, ka mutu tana tika ki nga hua me nga painga o nga whenua me nga taonga a nga whanaunga o te tupapaku.

64. Ko nga rakau me nga harakeke e tupu ana i runga i nga whenua Maori me ahei te Maori te hoko i aua taonga ano ehara i te wahi no te whenua.

65. Me ahei te tamaiti ana eke ki nga tau o te pakeketanga ki te tono i nga kaute i tana kai-tiaki a ki te hamene hoki i taua kai-tiaki.

66. Ko nga moni me nga orange e pau ana i nga hui a nga Komiti Papatupu e karanga ai me whakaaro katoa e nga tangata e kereeme ana ki taua Papatupu.

67. E kore e tu he roia he kai-whakahaere ranei i te aroaro o te Poari, o te Komihana, o te Kaunihera o te Komiti Papatupu ranei mo tetahi tangata i roto i etahi whakawa whenua Maori, e hara nei i te tangata epa ana ki te whenua ehara ranei i te mea marena i runga i te ritenga Pakeha i te ritenga Maori ranei ki te hunga whaitake, i te kai-tiaki ranei, engari ano mehemea e ngaro whai take ana tetahi tangata, he kuare ranei ki te whakahaere i ona take, kei te Poari kei te Kaunihera kei te Komihana kei te Komiti ranei, mana e whakaae ka tika ai te tu o te kai-whakahaere mo te wa anake i whakaaetia ai, ka mana ano ki te whakakore atu i taua whakaaetanga.

68. Hei huarahi e tutuki ai nga tikanga o tenei Ture e pa ana ki nga tukunga me nga whaka-haerenga o nga whenua i raro i te Wahanga II. o tenei Ture, engari kua mo etahi atu tikanga, ka kiia kua wetekina nga here katoa, me nga tikanga arai katoa i tau ki runga ki aua whenua i tetahi Ture, i tetahi Karauna Karaati, i tetahi ota wehewehe, i tetahi atu tu pukapuka taitara ranei.

69. Ko ia Ture e pa ana ki te iwi katoa, ko ia ture e pa motuhake anake ana ki etahi tangata noa iho, me ia Ture ranei e pa motuhake ana ki tetahi takiwa, mehemea e taupatu ana o ratou tikanga ki nga tikanga o tenei Ture, kua whakatikatikaina kua whakakorea e tenei Ture nga wahi o aua Ture e taupatu ana ki tenei.

70. A te wa e paahi ai tenei ture me mate enei e whai ake nei:—

(1.) Ture Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori, 1893.

(2.) Ture Whakamana Take Whenua Maori, 1889, 1893, me ona Ture Whakatikatika.

Konga moni enei hei utu ma Te Maori ki Te Kooti i raro i Te Ture Kooti Whenua Maori, mo nga keehi, mo nga take penei te ahua me enei e rarangi i raro nei.				Nga moni hei utu ma nga Maori i raro i Te Ture Rahui Whakahaere Whenua Maori, 1900.			
	£	s.	d.	£	s.	d.	
Moni Keehi ...	1	0	0	0	10	0	
Oti Kai Korero ...	0	2	0	0	2	0	
Huri Hamene ...	0	5	0	0	5	0	
Mote Tirotiro Pukapuka i te Rehita ...	0	2	0	0	1	0	
Kape Pukapuka i Tetari ...	0	0	6	0	0	6	
Tono Reihana Whakamaori ...	1	0	0	1	0	0	
Ota Whakatu Riiwhi ...	0	5	0	0	3	0	
Tauira a Te Tari o Taua Ota ...	0	2	6	0	1	0	
Ota Roherohe ...	1	0	0	0	10	0	
Ota Whakatau Paanga ...	1	0	0	0	10	0	
Mo Tetahi Atu Ata Whakatau Take Whenua ...	1	0	0	0	10	0	
Kape Atetari o Aua Ota ...	0	10	0	0	5	0	
Ota ehara nei i te ota whakakatau take ...	0	5	0	0	3	0	
Tauira o taua ota ...	0	2	6	0	1	0	
Ota i raro i te Ture 1889 (Maori real estate) tonono whakawhiti, wehewehe ranei ...	0	10	0	0	5	0	
Tono whakatikatika ota pohehe (see 39, N. L. Court Act)	2	0	0	1	0	0	
Pukapuka whakamana wira, whakamana kai-whakahaere wira taonga ranei							
Ki te kere e neke atu i te £200 te utu o nga taonga ...	0	10	0	Kei te Rehita mana e whiriwhiri i runga i e ahua o nga taonga	1	0	0
Ki te neke atu ...	1	0	0		0	10	0
Ota wetehere ...	1	0	0				
Tono whakamana tuku me te whakamana, me whakatuturu ano enei ki to raua ahua.							